

Nikula ym.: Ehdotus laiksi arkistolain 1 ja 17 §:n muuttamisesta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Vuoden 1983 alusta voimaan tulleen arkistolain mukaan tasavallan presidentin arkistoon sovelletaan lain säännöksiä vain rajoitetusti. Tähän arkistoon on sovellettava mm. arkistolain 6 §:ää, jonka mukaan arkistointia on hoidettava siten, että arkisto voi tehokkaasti palvella tiedon lähteenä arkistonmuodostajaa ja muita viranomaisia, yksityisiä sekä tutkimusta. Sen sijaan arkistolain niitä säännöksiä, joilla käytännössä varmistetaan, että arkistot täyttävät niille kuuluvan palvelutehtävän, ei sovelleta tasavallan presidentin arkistoon. Samassa asemassa ovat eduskunnan ja sen eräiden toimielinten, mm. eduskunnan oikeusasiamiehen arkistot. Hyväk-

syessään arkistolain eduskunta edellytti, että ulkoasiainhallinnon keskusarkisto ja sota-arkisto vapautetaan asiakirjojen siirtovelvollisuudesta valtionearkistoon.

Aloitteessa ehdotetaan, että arkistolaki tulisi kaikilta osiltaan sovellettavaksi myös tasavallan presidentin arkistoon niin kuin jo on laita tasavallan presidentin kanslian arkiston osalta. Sama koskisi eduskunnan ja sen eräiden toimielinten arkistoja. Aloitteen hyväksymisellä tulisi kumotuksi eduskunnan ponsi, että ulkoasiainhallinnon keskusarkiston ja sota-arkiston asiakirjoja ei tulisi lainkaan siirtää valtionearkistoon.

PERUSTELUT

1. Nykyinen tilanne

Arkistoihin kootaan ja järjestetään asiakirjojen ja muiden tallenteiden muodossa olevat tiedot niin, että arkiston tietomäärä on asiakirjojen laatijan ja vastaanottajan itsensä samoin kuin muiden tietoja tarvitsevien käytettävissä. Mitä merkittävämmästä arkiston muodostajasta on kysymys, sitä tärkeämpää on, että arkisto on hyvässä hoidossa ja palvelukykyinen. Tätä kuvaa hyvin toteamus, että arkistot ovat kansakunnan yhteinen muisti.

Voimassa olevan arkistolain (184/81) valmistellut opetusministeriön asettama arkistotoimikunta selvitti mietinnössään (komiteamietintö 1977:65) mm. tasavallan presidentin arkistoja ja totesi, että niistä ei ollut erikseen säädetty. Mietinnön mukaan arkistot jakautuivat kolmeen osaan:

- tasavallan presidentin kanslian arkisto, joka on tavanomainen virka-arkisto ja siirretään valtionearkistoon,
- adjutanttien arkisto, josta osa liittyy kanslian arkistoon ja osa presidentin henkilökohdaiseen arkistoon, sekä
- tasavallan presidentin henkilökohtainen arkisto, jossa on yksityisiä ja virkatoiminnassa kertyneitä asiakirjoja.

Mietinnön mukaan entisten presidenttien arkistot ovat yhtä lukuun ottamatta talletetut valtionearkistoon ”yksityisinä asiakirjoina, jollaisina niitä on pidettäväkin”. Sittenmin valtionearkistoon on siirretty kaikki entisten tasavallan presidenttien arkistot presidentti Urho Kekkosen arkistoa lukuun ottamatta. Tästä arkistotoimikunnan mietinnössä lausutaan yksikantaan, että siihen kuuluvien ”asiakirjojen hoitamista

varten on perustettu Tasavallan Presidentin Arkistosäätiö”.

Arkistotoimikunnan mietinnöstä 16.11.1978 antamassaan lausunnossa tasavallan presidentin kanslia ilmoitti, että vuoden 1978 kuluessa oli ryhdytty toimenpiteisiin ”ns. adjutanttien arkiston ja Tasavallan Presidentin kanslian arkiston yhdistämiseksi yhdeksi arkistoksi, Tasavallan Presidentin kanslian arkistoksi. Adjutanttien arkistossa olevat Tasavallan Presidentin henkilökohtaiset asiakirjat liitetään Tasavallan Presidentin yksityiseen arkistoon... Suunniteltu arkistojen yhdistäminen on tarkoitus toteuttaa vuoden 1979 aikana.” Arkistojen aseman suhteen kanslialla ei ollut toimikunnan ehdotuksiin huomauttamista.

Arkistotoimikunta oli lausunut tasavallan presidentin arkistoista, että kanslia-arkistoa lukuun ottamatta ne jätettäisiin arkistolainsäädännön toimivallan ulkopuolelle aikaisempaan tapaan: ”Arkistot koostuvat suurimmilta osiltaan julkisuuslainsäädännön mukaan salassa pidettävistä sekä eräiltä osin myös yksityisluontoisista asiakirjoista.” Mietinnössä todettiin tosin kysymyksessä olevan ”maan tärkeimpiin kuuluva arkistokokonaisuus”.

Hallitus oli 23.5.1980 antamassaan esityksessä arkistolaisiksi (n:o 72/1980 vp) tasavallan presidentin arkistoista enemmittä perusteluitta samalla kannalla kuin arkistotoimikunta. Esityksen käsitellyt eduskunnan sivistysvaliokunta ei mietinnössään (n:o 16/1980 vp) käsitellyt tasavallan presidentin arkistoja. Sen sijaan valiokunta esitti mietinnössään sittemmin eduskunnan päätökseksi tulleen edellytyksen, että ”hallitus mahdollisuuksiensa mukaan huolehtii siitä, että ulkoasiainhallinnon keskusarkisto ja sota-arkisto vapautetaan lakiehdotuksen 17 §:ään sisältyvästä asiakirjojen siirtovelvollisuudesta valtioonarkistoon”.

Arkistolain mukaan tasavallan presidentin muihin arkistoihin kuin tasavallan presidentin kanslian arkistoihin sovelletaan vain lain viittä pykälää. Nämä koskevat arkistoon kuuluvia asiakirjoja ja arkistonmuodostajaa (4 §), arkistotoimen hoitamista (5 §) ja sille asetettavia tavoitteita (6 §), arkiston vastuunalaista hoitajaa (8 §) sekä arkistoon kuuluvien asiakirjojen säilyttämistä ”siten, etteivät asiattomat pääse niitä käsittelemään” (28 §).

Sama poikkeusasema on lain mukaan eduskunnan sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian, valtioneuvoston jäsentien ja Pohjoismaiden neuvoston Suomen valtuuskunnan arkistoilla.

2. Muutoksen syyt

Tasavallan presidentin arkistoon kertyy asiakirjoja valtionpäämiehen tehtävien hoitamisesta, mihin tunnetusti liittyy merkittävää sisä- ja ulkopoliittista valtaa. Arkisto on — uutta lainsäädäntöä selvittäneen toimikunnan toisenlaisesta käsityksestä huolimatta — julkisen viranomaisen virka-arkisto. Sitä koskee lain nimenomainen velvoite hoitaa arkistotointa ”siten, että arkistot voivat tehokkaasti palvella tiedon lähteenä arkistonmuodostajaa ja muita viranomaisia, yksityisiä sekä tutkimusta” (arkistolain 6 §). Tunnetusti tämä ei käytännössä toteudu edellisen tasavallan presidentti Urho Kekkosen arkiston osalta. Edes hänen seuraajansa tasavallan presidenttinä ja arkistonmuodostajana ei voi käyttää hyväksi korkean tehtävänsä edellisen hoitajan arkistoa.

On tietysti totta, että tasavallan presidentin arkistoon kertyy merkittävässä määrin salassa pidettäviä asiakirjoja. Tämä ei ole kuitenkaan asiallinen peruste pitää arkisto yksityisenä. Salassa pidettävätkin asiakirjat ovat julkisessa virkatehtävässä syntyneitä virallisiasiakirjoja, joten niistä muodostuu virka-arkisto. Moniin muihinkin julkisiin arkistoihin kuin tasavallan presidentin arkistoon kertyy salassa pidettäviä virallisiasiakirjoja sekä kirjeitä ja muita alun perin yksityisiä asiakirjoja. Tämäkään ei tee arkistosta henkilökohtaista eikä muuta toiseksi tasavallan presidentin arkiston julkisoikeudellista luonnetta.

Arkistolain vain eräät erikseen mainitut säännökset soveltuvat tasavallan presidentin arkistoon, mutta muuten se on lain yleisten kehittämisen- ja valvontasäännösten soveltamisen ulkopuolella. Tasavallan presidentin arkistoa ei siten koske arkistolain asiakirjojen hävittämiskiello (7 §) eikä myöskään asiakirjojen säilytysvarmuutta koskevat säännökset (lain 5 luku). Niin ikään tasavallan presidentin arkistoa ei nykyisten säännösten mukaan missään vaiheessa ole siirrettävä maan kansallisarkistoon, valtioonarkistoon. Tällä arkistotoimen ylläpää ohjaajana, valvojana ja yleisenä kehittäjänä — yhtä vähän kuin millään muullakaan viranomaisella — ei ole minkäänlaisia valtuuksia seurata, että arkistoa hoidetaan ja että se täyttää lakisäänteisen palvelutehtävänsä niiden säännösten mukaisesti, joita siihen voimassa olevan lain nojalla on sovellettava.

Erityisesti viimeaikainen kehitys maamme lähihistorian tutkimuksessa ja yleisessä tietämyksessä on osoittanut, miten kestävä on

suomalaisten oman historiansa tuntemuksen ja maamme ulospäin näkyvän kuvan samoin kuin yleensäkin historiallisen totuuden kannalta on, että kaikki tapahtumien kulkuja selventävät dokumentit, olkoonkin, että osittain vielä salaiset, eivät ole edes periaatteessa tutkimuksen käytettävissä. Arkistolainsäädäntöä muuttamalla onkin varmistettava, että myös tasavallan presidenttien arkistot tulevat samaan asemaan kuin muiden korkeiden valtioelinten arkistot.

Tässä suhteessa myös eduskunnan ja sen eräiden toimielinten arkistoja koskee sama lainsäädännön muutostarve. Lakialoitteen tarkoituksena on lisätä arkistojen julkisuutta ja käytettävyyttä. Sen hyväksymisellä tulee siten kumotuksi eduskunnan arkistolakia hyväksyessään antama

lausuma siitä, että ulkoasiainhallinnon keskusarkisto ja sota-arkisto vapautettaisiin asiakirjojen siirtovelvollisuudesta valtionarkistoon.

Lainmuutoksella näiden arkistojen sisältämä kansallisesti tärkeä tieto tulee kansakunnan yhteiseksi, julkisuusrajoitusten aikanaan poistuttua. Lain voimaan tullessa sekä entisten presidenttien että nykyisen tasavallan presidentin arkistoihin tulee sovellettavaksi arkistolaki kokonaisuudessaan.

Edellä esitetyn perusteella ehdotamme kunnioittavasti,

että Eduskunta hyväksyisi seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

arkistolain 1 ja 17 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 20 päivänä helmikuuta 1981 annetun arkistolain (184/81) 1 §:n 1 momentti sekä muutetaan 17 § seuraavasti:

17 §

Edellä 1 §:ssä sekä 2 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettun muun kuin kunnallisen arkistonmuodostajan asiakirjat tulee, siten kuin siitä asetuksella säädetään, siirtää säilytettäväksi valtionarkistoon tai maakunta-arkistoon, taikka, mikäli asiakirjojen laatu tai käyttötarve sitä edellyttää, muulle viranomaiselle.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 1991.

Lain täytäntöönpanoon tarvittaviin toimiin voidaan ryhtyä ennen lain voimaantuloa.

Helsingissä 14 päivänä marraskuuta 1991

Paavo Nikula
Hannele Luukkainen
Heidi Hautala
Erkki Pulliainen
Eero Paloheimo

Pekka Rätty
Satu Hassi
Pekka Haavisto
Tuija Maaret Pykäläinen
Ulla Anttila

